

РОЗДІЛ 6. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ,
СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКАСИСТЕМА ПРЯМОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ
THE SYSTEM OF DIRECT TAXATION IN UKRAINE

УДК 336.226.1

<https://doi.org/10.32843/bses.66-17>**Головачко В.М.**

к.е.н.,

доцент кафедри обліку і оподаткування
та маркетингу

Мукачівський державний університет

Максименко Д.В.

к.е.н.,

доцент кафедри обліку і оподаткування
та маркетингу

Мукачівський державний університет

Колесник С.-В.П.

магістрант

Мукачівський державний університет

Holovachko Vasyl

Mukachevo State University

Maksimenko Diana

Mukachevo State University

Kolesnyk Stella-Valentyna

Mukachevo State University

Для розвитку країни потрібно, щоб в економіці країни все працювало на найвищому рівні. Цю статтю присвячено системі прямого оподаткування в Україні. Визначено, що основним документом, яким регламентується оподаткування, є Податковий кодекс України, де зазначено, що податок є обов'язковим платежем до бюджету, що отрим�ється з платників податку. Система прямого оподаткування в Україні могла би бути кращою, але проблеми не дають їй функціонувати. Тому для розвитку потрібно опиратися на досвід країн світу. Також важливим для податкової культури є прямі й непрямі податки. Податкова культура є важливою для податків. У Європі декларування є неодмінним для кожного, в Україні ж суспільна мораль про декларування не має належного рівня. Отже, країна повинна звернути увагу на досвід інших країн світу, на контроль системи прямого оподаткування та створити умови для платників цих податків.

Ключові слова: пряме оподаткування, непрямі податки, оподаткування, податки, платники податків.

Для развития страны нужно, чтобы в экономике страны все работало на высшем уровне. Эта статья посвящена системе прямого налогообложения в Украине. Определено, что основным документом, регламентирующим налогообложение, является Налоговый кодекс Украины, где указано, что налог является обязательным платежом в бюджет, получаемым с налогоплательщиков. Система прямого налогообложения в Украине могла бы быть лучше, но проблемы не дают ей функционировать, поэтому для развития нужно опираться на опыт стран мира. Также важными для налоговой культуры являются прямые и косвенные налоги. Налоговая культура важна для налогов. В Европе декларирование является непременным для каждого, в Украине же общественная мораль о декларировании не имеет надлежащего уровня. Государство должно больше обращать внимание на опыт других стран мира, на контроль системы прямого налогообложения и создать условия для налогоплательщиков этих налогов.

Ключевые слова: прямое налогообложение, косвенные налоги, налогообложение, налоги, налогоплательщики.

For the development of any country, everything in the country's economy needs to work at the highest level. This article is devoted to the system of direct taxation in Ukraine. It is determined that the main document regulating taxation is the Tax Code of Ukraine. The Tax Code clearly states that the tax is a mandatory, unconditional payment to the budget received from taxpayers. The direct taxation system in Ukraine could be better, but a number of problems prevent it from functioning fully. Direct tax is important for the activities of producers of various goods. The system of direct taxation in the world occupies a significant niche, in turn, as in Ukraine. Therefore, for development, it is necessary to start relying on the experience of the countries of the World. From this we get that it is important to reform the taxation system in Ukraine, starting with direct taxation. The direct tax system has many benefits that do not allow obtaining financial resources in full. Analyzing the data on the consolidated budget in Ukraine, it can be noted that it is formed from 80% of tax revenues. This is not enough by European standards. This suggests that in Ukraine the suboptimal structure of the revenue side of the state budget. Examining the factors influencing the system of direct taxation of individuals and legal entities, it was found that the most important qualitative factor from the standpoint of fiscal orientation is the level of tax evasion. The problem of taxation at all times, and especially in our time and for our country is extremely relevant, because it is taxes that are the source of income to the state, without which no country can exist. Direct taxes and are the basis for taxation. Direct and indirect taxes are also important for tax culture. Tax culture is important for effective tax collection. This can be explained by the receipt of income and income taxes, which depend on the correctness of the declaration of these incomes. In European countries, declaration is a prerequisite for every citizen, and public morality is focused on condemning those who hide something. In turn, this culture in society in Ukraine does not yet have a proper level. Therefore, the country should pay more attention to the control of the direct taxation system and create conditions for the payers of these taxes.

Key words: direct taxation, indirect taxes, taxation, taxes, taxpayers.

Постановка проблеми. Метою статті є опис важливості системи оподаткування для розвитку України, надати певні рекомендації щодо заохочування платників податків нараховувати й сплачувати податки у повному обсязі відповідно до бази оподаткування. Потрібно знайти та висвітлити основні недоліки щодо дієвої системи прямого оподаткування, знайти переваги дієвої системи прямого оподаткування перед непрямими податками; визначити проблеми часткової відсутності культури та суспільної моралі кожного громадянина України щодо декларування своїх прибутків; виявити важливість прямих податків як важіль державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням удосконалення податкової системи України у сфері прямого оподаткування займалися такі видатні науковці, як: В.Л. Андрущенко, А.І. Крисоватий, Ю.Б. Іванов, В.М. Мельник, С.В. Мочерний, В.І. Глухова, В.М. Гуляєва, С.В. Пархоменко-Цирочиянц та ін. Їх думки є досить важливими у становленні системи прямого оподаткування в Україні.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення особливостей систем прямого оподаткування, аналіз ролі прямих податків у дохідній частині бюджету України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим інструментом забезпечення стійкого

соціального розвитку держави, її територій та окремих підприємств є система оподаткування. Проаналізувавши дані, можемо стверджувати, що вагому частку і важливу роль у структурі податкової системи України відіграють саме прямі податки.

Також ефективність системи прямого оподаткування є дуже тісно пов'язаною з ефективністю функціонування суб'єктів господарської діяльності. Ефективна діяльність господарств визначає обсяги податкових платежів до бюджетів різних рівнів.

Система прямого оподаткування в Україні має цілу низку проблем, що заважають повному функціонуванню економіки нашої країни. Зважаючи на це, можна зробити висновок, що важливим є питання реформи податкової політики, а саме в частині прямого оподаткування. Було б доцільно побудувати нову ефективну модель прямого оподаткування, яка б найкраще відповідала сучасному економічному стану держави і стала б стимулом для розвитку України. Саме тому правильна та чітка організація системи справляння прямих податків в Україні як найважливішого джерела формування дохідної частини бюджету потребує певних реформ.

Відповідно до Податкового кодексу України, податком є обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку [1].

Згідно зі ст. 7 Податкового кодексу України, встановлено загальні засади визначення обов'язкових елементів податків і зборів, які формують особливості нарахування та сплати прямих податків:

– платники податку – фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування згідно із цим Кодексом або податковими законами, і на яких покладено обов'язок зі сплати податків та зборів згідно із цим Кодексом [1, ст. 15];

– об'єкт оподаткування – майно, товари, дохід (прибуток) або його частина, обороти з реалізації товарів (робіт, послуг), операції з постачання товарів (робіт, послуг) та інші об'єкти, визначені податковим законодавством, із наявністю яких податкове законодавство пов'язує виникнення у платника податкового обов'язку [1, ст. 22];

– база оподаткування – конкретні вартісні, фізичні або інші характеристики певного об'єкта оподаткування [1, ст. 23];

– ставка податку – розмір податкових нарахувань на (від) одиницю (одиниці) виміру бази оподаткування [1, ст. 25].

Прямі податки – податки, що стягуються державою безпосередньо з доходів або майна платника податків. Історично є найбільш ранньою формою оподаткування [2].

Прямими податками в Україні є податки на доходи фізичних осіб, на нерухомість, а також податки на прибутки, отримані у вигляді відсотків, у тому числі податки на доходи від користування позиками, орендної плати, роялті та всіх інших видів прибутків [2].

Прямі податки поділяються на:

– реальні (майнові), якими обкладаються продаж, покупка або володіння майном;

– особові [2].

Прямі податки мають важливі важелі впливу на діяльність товаровиробників. Такий вплив на процеси здійснюється загалом через збільшення або зменшення доходу, який залишається в розпорядженні платників податків. Із боку макроекономіки регулюються як інвестиційні, так і споживчі попит та пропозиція. Разом із цим держава має вплив на напрямки використання національного доходу.

Окрім того, система прямого оподаткування в Україні характеризується значним обсягом пільг, що спричиняє втрату істотного обсягу фінансових ресурсів дохідної частини бюджету. Така ситуація зумовлює зменшення фіскальної ефективності прямого оподаткування [3].

Для швидкого та позитивного розвитку в податковій системі України прямого оподаткування потрібно залучати досвід інших більш розвинених країн, податкові системи яких мають багатолітню історію та позитивну тенденцію, адже досвід України у цих питаннях обмежений.

Прямі податки в Україні є вагомим та важливим інструментом для регулювання діяльності суб'єктів господарювання, які за певних умов здатні повністю знищити стимули, які заохочують до вдосконалення виробництва та накопичення капіталів, що завдає шкоди суб'єктам господарювання.

Натомість ефективна та дієва система прямого оподаткування може допомогти забезпечити досягнення встановлених цілей і пом'якшити певні недоліки та зовнішній вплив негативних чинників, які неможливо усунути чи запобігти їм.

Щодо функціонування системи прямого оподаткування в Україні, то варто виділити такі чинники, які здійснюють негативний вплив на рівень фіскальної ефективності прямих податків:

– невідповідність існуючого розподілу податкового навантаження рівню платоспроможності фізичних осіб. Мало- та середньозабезпечені верстви населення приймають на себе основний важіль оподаткування. Заходи із здійснення перерозподілу рівня податкового навантаження на населення з високим рівнем доходів майже не реалізуються на практиці;

– нерівномірний розподіл податкового навантаження між різними джерелами доходів. Сучасна сплата прямого податку перетворилася на податок на заробітну плату, яку отримують наймані працівники прозорого для фінансових органів

сектору економіки. Водночас забезпечені верстви населення отримують дохід, який є відмінним від заробітної плати (непроцентні доходи, доходи від власності, дивіденди тощо). Відповідно, ці види доходів оподатковуються за значно нижчими ставками, ніж доходи у вигляді заробітної плати, або не оподатковуються взагалі, і податкове навантаження забезпеченого населення є набагато меншим, аніж середньо- та малозабезпечених. Така ситуація зумовлена насамперед прогалинами вітчизняного податкового законодавства;

- висока тінізація економіки. Приховування доходів від оподаткування руйнує будь-яке уявлення про характер утворення, розподілу та перерозподілу доходів різних соціальних верств населення та зменшує здатність держави впливати на дані процеси. Така ситуація суттєво занижує фіскальний потенціал прямих податків та розрахунки економічної нерівності [3].

Аналіз статистичних даних засвідчує той факт, що в середньому Зведений бюджет України формується на 80% за допомогою податкових надходжень. Цього, насправді, недостатньо, адже за європейськими нормами в структурі бюджету непрямі податки не повинні перевищувати 5%. Цей факт говорить про неоптимальну структуру дохідної частини державного бюджету [4, с. 112].

За останні роки сума податкових надходжень постійно збільшується, причому за останні два роки вона зросла майже на 82%. Проте навіть при такій позитивній тенденції податкова система України залишається недосконалою і потребує реформувань. Основними недоліками системи оподаткування залишаються:

- нерівномірний і несправедливий розподіл податкового навантаження;
- перетворення податкової системи на чинник пригнічення економічного зростання та інвестиційної активності,
- стимулювання ухилення від сплати податків і відтік капіталів за кордон;
- нестабільне податкове законодавство;
- проблема подвійного оподаткування [4, с. 113].

Досліджуючи чинники впливу на систему прямого оподаткування фізичних і юридичних осіб, виявлено, що найважливішим якісним фактором із позиції фіскальної спрямованості є рівень ухилення від сплати податків. Саме ухилення можна розглядати з трьох положень:

- економічного – проявляється в умовах високого рівня податкового навантаження, коли платники вимушені з метою мінімізації витрат приховувати свої доходи легальним чи нелегальним шляхом;
- соціально-психологічного – передбачає низький рівень податкових відрахувань у зв'язку з низьким рівнем податкової культури;
- правового – відсутність жорсткої системи покарань за ухилення від оподаткування, низька

ефективність податкового контролю, недосконале податкове законодавство, яке створює шляхи ухилення в рамках закону [4, с. 113].

Важливим є взаємозв'язок між співвідношенням прямих і непрямих податків і рівнем податкової культури. Саме податкова культура є важливим чинником впливу на ефективність стягнення податків, масштаби ухилення від сплати, а також вагомим чинником створення умов для підвищення ролі прямих податків. Це пояснюється тим, що надходження від основних видів прямих податків – податків на прибуток і на доходи – залежать від правильності декларування доходів, а вона, своєю чергою, як від рівня оподаткування (помірні податки роблять економічно недоцільною систему ухилення від них, оскільки деякі засоби ухилення вимагають більших витрат на їх здійснення), так і від податкової культури. Якщо в західних країнах декларування стало невід'ємною частиною громадянського менталітету, а суспільна мораль орієнтована на публічне засудження тих, хто приховує доходи, то в Україні культура відносин громадян із державою ще не прийняла належного рівня [5, с. 147].

Значна роль у реалізації політики стабілізації державних фінансів належить непрямим податкам. Якщо за економічного спаду зростає роль непрямих податків, що дає можливість закріпити і стабілізувати базу оподаткування, то за економічного зростання, навпаки, прямі податки набувають домінуючого фіскального впливу. У сучасних умовах економічного розвитку прямі податки є базисом податкових систем держав із розвинутою ринковою економікою, тому що вони мають значні переваги порівняно з непрямими [6].

В умовах української економіки пряме оподаткування має переваги перед непрямим лише в контексті соціальної справедливості, але, враховуючи той факт, що система оподаткування доходів фізичних осіб та прибутків підприємств в Україні здійснюється за фіксованими ставками, цей принцип також майже не реалізується. Соціальна несправедливість непрямих податків може певною мірою нейтралізуватися державою шляхом вилучення товарів першої необхідності з кола оподатковуваних. Але виникає суперечність, адже швидкість надходження податків, стабільність і рівномірність забезпечуються саме оподаткуванням товарів широкого вжитку. У сучасних умовах вплив непрямих податків на підвищення цін, окрім негативності саме цього фактора, достатньо обґрунтовано вважають джерелом розвитку інфляційних тенденцій. Не менш істотним недоліком непрямих податків слід уважати обмежені можливості їх використання для стимулювання виробництва [6].

Сьогодні існує багато недоліків в оподаткуванні підприємницької діяльності в Україні, що призводить до відтоку підприємств у тіньову сферу, тобто до ведення нелегальної діяльності і повного ухи-

ляння від сплати податків, порушення податкового законодавства і зменшення суми податків, яку необхідно перерахувати до бюджету (виплата більшої частини заробітної плати «у конвертах») [6].

Проблема оподаткування, особливо в наш час і для нашої країни, є надзвичайно актуальною, тому що саме податки є саме тим джерелом надходження коштів до держави, без якого не може існувати жодна країна. Прямі податки служать і є основою для оподаткування.

Висновки з проведеного дослідження.

Досліджуючи дану тему, вдалося висвітлити основні недоліки системи прямого оподаткування, які зменшують темпи її розвитку та мають цілком негативний вплив на економіку загалом.

Саме така система оподаткування відповідає за регулювання зовнішньоекономічної діяльності, включаючи приплив іноземних інвестицій, які є дуже важливим, а то й навіть необхідним інструментом для економічного розвитку будь-якої країни.

Необхідно ефективно адмініструвати прямі податки та створювати сприятливі умови для того, щоб заохочувати платників податків нараховувати й сплачувати податки у повному обсязі відповідно до бази оподаткування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Податковий кодекс України : Закон України від 15 травня 2021 року № 1402-IX / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 29.06.2021).
2. Прямі податки. *Вікіпедія* : вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Прямі_податки (дата звернення: 29.06.2021).
3. Нех Д.І. Фіскальна ефективність прямого оподаткування в Україні та напрями її підвищення. *Науковий блог*. 2017. URL: <http://naub.oa.edu.ua/2017/fiskalna-efektivnist-pryamo-opod/> (дата звернення: 24.06.2021).
4. Глухова В.І. Аналіз податкових надходжень до державного бюджету України в сучасних умовах. *Інтернаука*. 2017. № 5. С. 112–113.
5. Пархоменко-Цироциянц С.В. Місце прямих податків у податковій системі України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2016. 147 с.
6. Смашнюк О.В. Аналіз надходження прямих та непрямих податків до бюджету України. *Інноваційний розвиток: освіта та наука XXI століття*. Київ, 2018. Т. 3. 124 с.
7. Волохова І.С. Місцеві податки та збори в доходах місцевих бюджетів України: наслідки проведених реформ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 23. Ч. 2. С. 51-54.
8. Воронська О.О. Податки в Україні: від теорії до практики : навчальний курс. Київ : Акцент ПП, 2018. 464 с.

9. Дубовик О.Ю. Податковий менеджмент у схемах і таблицях : навчальний посібник. Харків : Пром-Арт, 2018. 248 с.

10. Дубровський В.В., Черкашин В.В. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення уникнення оподаткування в Україні. Київ, 2017. 40 с.

REFERENCES:

1. Podatkovyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 15 travnia 2021 roku N 1402-IX / Verkhovna Rada Ukrainy [Tax Code of Ukraine: Law of Ukraine of May 15, 2021 № 1402-IX / Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (accessed 29 June 2021).
2. Priami podatky. *Vikipediia: vilna entsklopediia* [Direct taxes. Wikipedia: free encyclopedia]. Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/Priami_podatky (accessed 29 June 2021).
3. Nekh D.I. (2017) Fiskalna efektyvnist priamoho opodatkuvannia v Ukraini ta napriamy yii pidvyshchennia [Fiscal efficiency of direct taxation in Ukraine and directions of its increase]. *Naukovyi bloh*. Available at: <http://naub.oa.edu.ua/2017/fiskalna-efektivnist-priamo-opod/> (accessed 24 June 2021).
4. Hlukhova V.I. (2017) Analiz podatkovykh nadkhodzen do derzhavnogo biudzhetu Ukrainy v suchasnykh umovakh [Analysis of tax revenues to the state budget of Ukraine in modern condition]. *Internauka* (electronic journal), vol. 5, pp. 112–113.
5. Parkhomenko-Tsyrotyants S. V. (2016) Mistse priamykh podatkov u podatkovii systemi Ukrainy [The place of direct taxes in the tax system of Ukraine]. *Aktualjni problemy derzhavy i prava (electronic journal)*, pp. 147.
6. Smashniuk O.V. (2018) Analiz nadkhodzhennia priamykh ta nepriamykh podatkov do biudzhetu Ukrainy [Analysis of direct and indirect taxes to the budget of Ukraine]. *Proceedings of the Innovative development: education and science of the XXI century* (Ukraine, Kyiv, June 19, 2018). Kyiv: Drukarnia FOP Hulijaeva V.M., vol. 3. (in Ukrainian)
7. Volokhova I.S. (2017) Mistsevi podatky ta zbory v dokhodakh mistsevykh biudzhetu Ukrainy: naslidky provedenykh reform [Local taxes and fees in the revenues of local budgets of Ukraine: the consequences of the reforms]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, vol. 23, no. 2, pp. 51–54.
8. Voronska O.O. (2018) Podatky v Ukraini: vid teorii do praktyky. Navchalnyi kurs [Taxes in Ukraine: from theory to practice. Training Course]. Kyiv: Aktsent PP. (in Ukrainian)
9. Dubovyk O.Yu. (2018) Podatkovyi menedzhment u skhemakh i tablytsiakh [Tax management in diagrams and tables]. Kharkiv: Prom Art. (in Ukrainian)
10. Dubrovskiy V.V., Cherkashyn V.V. (2017) Porivnialnyi analiz fiskalnoho efektu vid zastosuvannia instrumentiv ukhylennia unykennia opodatkuvannia v Ukraini [Comparative analysis of the fiscal effect of the use of tax avoidance instruments in Ukraine]. Kyiv. (in Ukrainian)